

УПРАВЛІННЯ ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ В ОСОБИСТІСНОМУ ВИМІРІ

У статті розкрито специфіку управління особистісно орієнтованою освітньою системою музичної школи. Обґрунтовано необхідні умови ефективного засвоєння педагогічним колективом ідей особистісно орієнтованої освіти, виділено специфічні управлінські дії керівника школи, направлені на організаційне забезпечення процесу виховання в особистісному вимірі.

The article shows the specificity of managing the personality oriented musical school educational system. Necessary conditions of effective mastering the ideas of personality oriented education are substantiated, are pointed out the specific school master's conducting actions that are directed on organizing providing educational process in personal measure.

Функціонування освітньої системи дитячої музичної школи має значні перспективи щодо надання можливості кожному школяреві реалізувати себе в пізнанні, у навчальній діяльності з опорою на його схильності й інтереси, можливості й здібності, ціннісні орієнтації й суб'єктивний досвід.

Виховання, спрямоване на створення гармонійного природного середовища, забезпечення самореалізації потенціалу дитини і спонукання її до пошуку власних сенсів життєдіяльності, відповідає сутності особистісно орієнтованого виховання, яке ґрунтується на ідеях гуманізму і передбачає сприйняття кожного вихованця як унікальної особистості, як суб'єкта навчально-виховного процесу (І.Бех, І.Зязюн, О.Пехота, О.Савченко, В.Сериков, І.Якіманська).

Запровадження такого підходу у навчально-виховному процесі музичних шкіл дає можливість повноцінно здійснювати роботу щодо набуття й удосконалення творчих виконавських та слухацьких навичок і вмінь у нерозривному зв'язку із всебічним, універсальним розвитком особистості учня, розширенням його художнього і загального кругозору, активізацією пізнавальних і творчих сил. Музичне виховання ґрунтується на діяльнісній основі при активному використанні методів художньо-педагогічного спілкування, взаємодії слуху і співацького голосу, взаємозв'язку і взаємовпливу різних видів мистецтва, концертно-виконавської діяльності, орієнтації на креативне мислення і духовне сприйняття світу і краси.

Мета статті: обґрунтувати сутність управління виховним процесом музичної школи в аспекті реалізації завдань особистісно орієнтованого виховання.

Досягненню означеної мети сприяв аналіз досліджень проблем управління освітою, аналіз особистості і діяльності керівника навчального закладу, висвітлені у працях І.Батракової, Ю.Васильєва, Ю.Конаржевського, М.Кондакова, В.Кричевського, В.Куценко, В.Лазарева, О.Лебедева, В.Максимової, А.Мойсеєва, А.Орлова, Ф.Паначина, М.Поташника, П.Третьякова, К.Ушакова, Т.Шамової, Р.Шакурова, Є.Ямбурга та ін.

За визначенням В.С.Лазарева, “управління школою – це особлива діяльність, в якій суб'єкти за допомогою планування, організації, керівництва й контролю забезпечують організованість (інтегрованість) спільної діяльності учнів, педагогів, батьків, обслуговуючого персоналу та її спрямованість на досягнення освітніх цілей школи” [3: 8].

Школа особистісної орієнтації розглядає предметні знання не як самоціль, а як засіб, який має знайти особистість дитини для самореалізації. Стратегічна лінія управління тут – перетворення школи в організм, що саморозвивається. Досягнення цієї мети припускає й інші інструменти та пріоритети управління. Серед них – орієнтація на компетентність і творчість вчителя, його академічну свободу і професійну відповідальність, потреба в участі, авторстві, особистісних досягненнях, культ індивідуальності вчителя та учнів, відвертості,

неформальності в спілкуванні, створення команди однодумців, залучення до участі в житті школи компетентних фахівців, учених, діячів політики і культури, зміна статусу, авторитету школи в навколишньому середовищі, отримання нею власної відмінності і конкурентоспроможності.

Щоб школа “саморозвивалася”, вона має володіти потенціалом саморозвитку, існуючого у вигляді виробленої в колективі системи цінностей, що приймається їм. Ці цінності можуть і не відрізнятися від загальносоціальних, але важливо, що вони пережиті, сформовані самими вчителями. В основі стилю управління тут лежить особистісний приклад саморозвитку керівника, науковість, компетентність і гуманізм його рішень. Результати роботи кожного педагога тут оцінюються за кінцевим результатом. Школа, подібно особистості, володіє своєю індивідуальною особистістю, своєрідністю порівняно з іншими освітніми установами. Визнання школи в навколишньому соціумі народжує відчуття законної гордості за приналежність до неї у вчителів і учнів.

Специфіка управління особистісно орієнтованою освітньою системою полягає в тому, що тут іде мова про створення освітнього продукту нового типу. Так, при створенні знанієво-орієнтованих освітніх систем проектування і власне здійснення освітнього процесу були розведені в просторі і в часі. Спочатку здійснювалася розробка програм, а потім, на спеціальних курсах учителів навчали, як ними користуватися.

Створити особистісно орієнтовану освітню систему в школі у такий спосіб неможливо. І не тому, що немає відповідних методик і курсів, а тому, що цей нового типу освітній продукт має народитися всередині школи, стати предметом колективної творчості всього педагогічного колективу. У цьому значенні школа, що працює в режимі особистісно орієнтованої освіти, стає як би самостійним освітнім інститутом, що саморозвивається, знаходить усередині себе ресурси для власного розвитку.

Управлінський цикл в умовах особистісної орієнтації освітнього процесу в школі починається з аналізу особистісно-розвиваючих можливостей навчального процесу. Оцінці професійної діяльності вчителя керівником школи підлягають не тільки власне професійні, але й особистісні характеристики вчителя: значення й ідеал професійної діяльності, установка на ухвалення учня як цілісної особистості і надання йому допомоги в самореалізації, високий рівень саморегуляції і рефлексії у професійній діяльності, гнучкість і діалогізм стилю педагогічного спілкування, відмова від канонів на користь авторської позиції.

Нова стратегія породжує і нові методи управління. Це – системне проектування життя школи, що дозволяє поєднувати воедино, здавалося, речі, що зазвичай не поєднуються – знання, творчість, стандарт, індивідуальність учителя, внутрішню цілісність і взаємодію з середовищем; створення реальних зразків досвіду, у тому числі і не має аналогів у науці і практиці; передача вчителю авторських, а не тільки виконавських повноважень; створення інтенсивних форм методичної роботи, через які вчитель переходить на новий рівень педагогічної освіти; зміна професійного педагогічного мислення вчителів (нове бачення матеріалу свого предмета як своєрідного джерела діалогу, смислового контакту, філософських баталій з учнями про довкілля і призначення людини і т.п.); зміна цілей, оцінних критеріїв, методики підготовки і проведення навчальних занять і соціально-педагогічних контактів з учнями [1: 58].

Важлива характеристика особистісно орієнтованої школи – єдність навчальної і так званої виховної роботи. Специфіка виховної роботи (функції) педагога полягає в тому, що, виконуючи її, він зайнятий не наочною, як при навчанні, а ціннісно-сисловою сферою особистості. В умовах же особистісної орієнтації освіти і в процесі навчання педагог зайнятий цим же, через що навчання стає органічним компонентом цілісної виховної системи школи. Загальні принципи особистісно орієнтованої освіти – діалогічність, особистісно-смилова контекстність, творча гра – діють в цьому випадку на всьому освітньому просторі школи.

Досвід показав, що успішність освоєння ідей і технологій особистісно орієнтованої освіти залежить від певної готовності педагогічного колективу до цього виду діяльності. До показників цієї готовності нами віднесені: з'ясування адміністрацією і вчителями суті концепції і шляхів її реалізації; освоєння і вживання специфічних критеріїв особистісно орієнтованої освіти стосовно життєдіяльності учнів, до роботи вчителя, до уроку, до виховного процесу; оволодіння технологіями створення особистісно орієнтованої ситуації, що включають діагностику особистісного потенціалу школярів, виявлення проблемно-конфліктної області їх розвитку, співвідношення виниклої проблеми з можливостями предмета і видів діяльності, організовуваних при його вивченні, що вивчається, продукування задачних, діалогічних, ігрових ситуацій, пошук діяльнісно-комунікативних (інтерактивних) форм побудови навчальних занять, визначення можливостей поєднання навчальної діяльності учнів з їх позанавчальною життєдіяльністю.

З метою збереження індивідуальних особливостей учнів, їх унікальності необхідно застосовувати індивідуальні завдання учням на уроках; організувати парну і групову роботу; формулювати дітям відкриті завдання, які припускають їх виконання індивідуально кожним учнем ("Мій образ весни", "Моя фантазія", "Що я відчуваю, сприймаючи музичний твір" і т. ін.); пропонувати учням скласти план заняття для себе, вибрати зміст свого домашнього завдання, тему творчої роботи, індивідуальну освітню програму з предмета на досяжний період часу.

Тобто, можливість упровадження особистісно орієнтованого виховання у музичних школах забезпечується також варіативністю програм, формами індивідуальних і групових занять з учнями, здійсненніям системи заходів щодо підвищення рівня професійно-педагогічної підготовки викладачів.

Виховна ситуація в особистісно орієнтованому виховному процесі музичної школи має наступні особливості:

1) актуалізація ситуації безпосереднього природного орієнтування дитини, коли предмет (людина, явище і т.п.) володіє першою і найпростішою цінністю – новизною. Ситуація виховання тут розвивається від першого візуального спілкування з музичним твором до співвідношення з іншими музичними творами;

2) актуалізація оцінної діяльності дитини (сумісно з педагогом), найпростішим проявом якої є оцінка значущості музичного твору для особистісного світосприйняття;

3) емоційно-чуттєве орієнтування в оточуючому світі, вироблення власних поглядів на світ музики і людини в ньому, як один із важливих моментів у розвитку виховної ситуації, досяжний через опосередковане конструювання життєвої ситуації дитини, стимулювання її самостійних пошуків, оцінок, апробацій різних варіантів власного досвіду. Музичний твір (а через нього і навколишній світ) у результаті опанування ним стає особистісним надбанням учня;

4) орієнтування в світі людських відносин, коли досягнення людської культури – цінності, знання, досвід, людські достоїнства – вихованець починає сприймати як засоби ствердження в очах інших людей і тим самим як спосіб реалізації своєї потреби в особистісній презентації, представленні своїх особистих властивостей і цінностей. Вищий ступінь такого – досягнення особистістю (певною мірою відносною) незалежності від соціальних оцінок, думок, протекцій і продукування нею нових – особистісних;

5) виховна ситуація (в класі, дома, на концерті) стає для учня пізнанням своїх сил і можливостей, рефлексією, самоусвідомленням, актуалізацією сил для розвитку. Особистість долає залежність від середовища і, у тому числі, від виховання. Виховання як би заперечує саме себе, але разом з тим і остаточно себе реалізує.

Таким чином представляється логіка розвитку виховної ситуації у напрямі актуалізації і задоволення глибинних і сутнісних потреб дитини.

Досвід застосування особистісно орієнтованої діяльності дозволив виділити декілька необхідних умов ефективного засвоєння педагогічним колективом ідей особистісно орієнтованої освіти:

1) співпраця музичної школи з компетентними фахівцями-експертами – носіями ідей, технологій і практичного досвіду реалізації даної теорії;

2) створення в школі спеціальної системи освоєння даної освітньої парадигми (індивідуальна робота з викладачами, засідання відділів, ради школи, педрад і т.п.);

3) періодичний контроль за допомогою компетентних психологів за розвитком вчителів і учнів у створюваній освітній системі;

4) послідовне залучення в цю роботу все нових членів колективу з наданням ним методичної і психологічної підтримки у власному професійному і статусному самовизначенні експерименту, що проводиться, в розробці ними власних “авторських” педагогічних систем;

5) неформальна участь адміністрації школи в цій діяльності, робота керівників над зміною системи управління школою відповідно до впроваджуваної особистісної парадигми.

Резюмуючи сказане, можна виділити специфічні управлінські дії керівника школи, направлені на організаційне забезпечення особистісно орієнтованої освіти:

1. Освоєння і вживання особистісно орієнтованих критеріїв життєдіяльності учнів, учителів, шкільної організації в цілому.

2. Використовування моделі особистісно орієнтованої ситуації як інструменту внутрішньошкільного педагогічного аналізу (стосовно розвитку учнів на уроках, виховних заходах, у сфері позанавчального спілкування і т.п.).

3. Діагностика професійних можливостей учителів в аспекті їх готовності до створення авторської методики і стилю особистісно орієнтованої педагогічної діяльності.

4. Персональний вплив керівника на етико-культурну атмосферу школи – формовану структуру спілкування, стиль, очікування, мотивацію, подію особистості, що розвивається.

5. Організація внутрішньошкільного методичного процесу, що забезпечує оволодіння вчителями проектно-цільовою діяльністю, реконструкцію наочного змісту навчання з метою забезпечення його входження в структуру особистісного досвіду дитини, освоєння природи і технологій створення різнофункціональних особистісно орієнтованих ситуацій, оволодіння досвідом педагогічного аналізу і педагогічної діагностики на основі особових критеріїв. У даній системі методичної роботи має здійснюватися і самоосвіта співробітників адміністрації школи, необхідне для оволодіння новими моделями управління.

6. Реалізація стратегії особистісно орієнтованого управління, націленої на перехід від “механізму”, що забезпечує успішність, до “організму” – до шкільного культурного простору, що саморозвивається.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в обґрунтуванні наступних умов реалізації особистісно орієнтованого виховання в музичній школі та аналізі їх ефективності шляхом здійснення педагогічного експерименту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. – К.: Музична Україна, 1978. – 253 с.
3. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: Навч. пос. / Т.М.Десятов, О.М.Коберник, Б.Л.Тевлін, Н.М.Чепурна. – Х.: Вид.група “Основа”, 2004. – 240 с.
4. Удосконалення навчально-виховного процесу як засіб розвитку творчої особистості учнів: Матеріали Всеук. наук.-практ. конф. / АПН України. Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини / Ред. кол.: В. Кузь та ін. – К.: Науковий світ, 2000. – 89 с.